

jelentene. A cigány nyelvben egy hang van, amely feltűnően eltér a magyar nyelvi környezettől. Ez a torokból képzett, ún. "reszelős" h. Ejtése hasonló a magyar „technika” vagy „doh” szóban megjelenő hangéhoz. Jelölésére a magyarországi hagyományoknak megfelelően a szerző az X jelet használja. A cigányban nincsen a magyar a-nak megfelelő hang. Ezért a környező nyelvekhez hasonlóan értelemszerűen minden á-t ékezet nélkül írni. Ez a jelölésmód azonban összezavarná az olvasással éppen csak ismerkedő gyermeket, mert nem tudná különválasztani, hogy melyik nyelvben melyik betűt hogyan kell ejteni. Az e-t van ahol egyértelműen zártan ejtik, máshol különbséget tesznek a zárt-ság tekintetében. A szerző azokra a helyekre tesz ékezetet, ahol minden nyelvjárásban egyforma a zárt-ság. A lágy mássalhangzók közül az ly-t lj-nek kell ejteni. Ebben a kicsiknek szóló könyvben mindenhol a magyar helyesírási hagyományoknak megfelelő ékezet szerepel.

Azoknak aki esetleg kedvet kapnak a cigány nyelv tanulásához, a következő nyelv-könyvet és szótárt tudom ajánlani:

Choli Daróczi József-Feyér Levente: Zhanes romanes? Kiadó: Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége. Budapest 1988.

Choli Daróczi József-Feyér Levente: Romano-ungriko cino alavari. Cigány-magyar kiszótár. Kiadó: Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Országos Cigány Ismeretterjesztő Bizottsága. Budapest 1984.

Zsanav aba te ginav (Már tudok olvasni!) Cigány-lovari nyelvre fordította Vajda Imre. Nemzeti Tankönyvkiadó 1993. Kapható: Pontusz Könyvesbolt, Budapest, IX. ker. Gát utca 25. telefon: 215-43-51

Búcsúzoul azt kívánom, hogy sok örömük teljék a könyv olvasásában tanítványaikkal együtt.

KOVALCSIK KATALIN

A spanyol-amerikai kisebbség oktatása az Egyesült Államokban

Az Egyesült Államok évről évre latin- és közép-amerikai bevándorlók ezreinek ad új otthon. Még ha el is tekintünk az illegálisan betelepülőktől, a jelenség méretei sokszor még a bevándorláshoz hozzászokott amerikaiak számára is megdöbbentőek. Amerika délnyugati része – New Mexico, Texas, Kalifornia és Arizona államok – ma már túlnyomó részben spanyol nyelven beszél, olyannyira, hogy másod- vagy harmadgenerációs gyermekek sokszor anélkül nőnek fel, hogy valaha is kielégítően megtanulnának angolul kommunikálni. Kielégítően: mert az állampolgári jogok érvényesítéséhez (szavazás, pereskedés) és a gazdasági sikerhez még mindig elsősorban az angol nyelv ismerete szükséges (bár a legutóbbi parlamenti választásokon már spanyolul nyomtatott szavazólapok is voltak). De a nagyméretű betelepülés nem csak a bevándorlási hivatalnak vagy a politikai bürokráciának okoz fejfájást: az oktatási intézmények is egyre inkább kezdik felismerni, hogy az új helyzet új megoldásokat követel, és a többi kisebbség esetében már bevált séma nem mindig alkalmazható. Hogy egy idegen nyelven beszélő, tömegével érkező és földrajzilag viszonylag koncentrált népcsoport oktatása mennyire különböző problémákat vet fel – mint például a feketéké –, azt nem kell külön hangsúlyozni.

A kisebbségi oktatás nem titkolt szándéka az etnikai csoportoknak a mindenkori „mainstream”-be, azaz a meghatározó domináns kultúrába való minél problémamentesebb integrálása. Amerikában ezt a központi szerepet a nyugati kultúra és az angol nyelv kép-

viseli, bár egyeduralmát több csoport is támadja (nők, feketék, homoszexuálisok). Mikor 1978-ban néhány általános iskolában a háttérben hasonló ideológia húzódott meg. Az akkori évi 7,5 millió dolláros szövetségi segély egyenes arányban nőtt a bevándorlással: ma a szövetségi kormányzat évi 10 millió dollárt fordít ilyen és hasonló programokra, melyből csak New Yorkra 300 millió dollár jut. A nagy jóakarás közepette azonban néha Amerika is átesik a ló túlsó oldalára, amint azt a következő példa is mutatja.

Az elmúlt év vége felé furcsa történet került a washingtoni lapok címlapjára. A fővárosi H.D. Cooke Elementary School – egy félig fekete, félig spanyol-amerikai gyermekekből álló általános iskola – egymillió dolláros segítyt kapott a szövetségi kormánytól egy új kétnyelvű program bevezetésére, melyet hivatalosan „kultúraolvasztó” (culture melding) kiísérletnek kereszteltek. A program a következőkből áll: Első osztálytól kezdve a gyerekeket mind angol, mind spanyol nyelven tanítják. A negyedik osztályig az oktatás nyolcvan százaléka folyik spanyol nyelven, s csak a felsőbb évfolyamokban lesz majd fokozatosan kiegyenlített (fele-fele) a két nyelv aránya. A hivatalos magyarázat: a közös nyelv (értsd: spanyol) ismerete lehetővé fogja tenni a latino és a nem-latino gyermekekben a másik kultúrája iránti tolerancia és empátia kifejlesztését. Szakértők és laikusok egyaránt hevesen támadták a tervet, kérdezvén: hogyan történhetett, hogy kéttannyelvű programok keretében, amelyek eredetileg a bevándorlók angol nyelvtanulását voltak hivatottak elősegíteni, most nem-immigránsokat tanítanak idegen nyelven. A váltás ráadásul a szülők megkérdezése nélkül történt, akiknek az egyetlen lehetőségük most csak a gyerekek átíratása maradt egy másik iskolába. Az eset azonban végre előtérbe hozta azt a problémát, melynek létét még a program támogatói is elismerik: azt, hogy az átmeneti kéttannyelvűség a spanyol-amerikaiak esetében nem nagyon működik az Egyesült Államokban. Orosz és koreai anyanyelvű diákok dícséretes gyorsasággal tanulnak meg angolul, míg a spanyolul beszélők szenvednek a nyelvvel, ami pedig társadalmi érvényesülésüket hátráltatja. Sokan ennek az okát abban látják, hogy polgárjogi aktivisták és a fentihez hasonló programok csak erősítik a latino gyermekekben a maradandó kulturális különbözőség tudatát. Az angol és spanyol nyelvet ilyen módon egyenlővé tenni annyi, mint semmibe venni azt a tényt, hogy míg a spanyoloknak szükségük van az angolra, ez fordítva nem feltétlenül igaz.

Érdekes itt az olvasók véleménye is, mert ahányan hozzászóltak az esethez, annyi különböző érvet és ellenérvet sorakoztattak fel mindkét oldalon. Van, aki például az angolt alapvetően könnyebbnek találja, mint minden más nyelvet (hiszen a spanyol hatvan ígalakjával szemben az angolban nagyon kevés ilyen van); van, aki Jugoszlávia példájára hivatkozik: lám, ez lesz egy országból, mely nyelvileg megosztott. Megint mások – közöttük bevándorló hispano-amerikaiak – saját tapasztalatukat osztják meg, mondván, csak az angol nyelv ismerete biztosítja az érvényesülést Amerikában. Akik a program védelmére kelnek, avval érvelnek: mindenkinek joga van megőrizni saját kultúráját és így saját nyelvén tanulni. Az igazság, mint mindig, valószínűleg valahol középen van. A kultúra megmaradását valóban köteles az állam biztosítani, de csak úgy, hogy az mások érdekével ne ütközzön. A probléma azonban még megoldásra vár.

A különböző kisebbségek és etnikai csoportok felsőoktatásának kérdése először az 1960-70-es években a polgárjogi mozgalom egyik eredményeként került az amerikai politikai csatározások középpontjába. A kisebbségben élő etnikai csoportok – ezen belül is – főleg a feketék, latin-amerikaiak, indiánok – egészen az 1964-es polgárjogi törvény elfogadásáig alulprezentáltak voltak a felsőoktatási intézményekben és a még nem minden esetben vették tekintetbe jobban fizető, professzionális szakmákban. Az 1964-es törvény egyik legfontosabb vívmánya az Equal Employment Opportunity Commission (szabad fordításban: Egyenlő Foglalkoztatási Esély Bizottsága) felállítása volt; ez a szövetségi testület volt és van hivatva ellenőrizni, hogy a munkaadók nem tesznek-e különbséget az egyes munkakerők között pusztán etnikai, vallási hovatartozásuk vagy nemük alapján mikor azok állásért folyamodnak. 1972-től minden Amerikában működő felsőoktatási intézmény az EEOC ellenőrzése alá tartozik, ami az egyetemi felvételi rendszer teljes átértékelését vonta maga után. Ahhoz, hogy a törvény alkotóit és a mellette kardoskodókat a jó szándék vezérelte, kétség sem férhet. A gyakorlatban azonban a folyamat, mint ahogy azt látni fogjuk, kissé más irányt vett, miközben több problémát vetett fel, mint amennyit megoldott. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a hispanic bevándorlás igazán csak 1964 után, az 1980-as évek közepe táján érte

el jelenlegi intenzitását, akiknek sajátos igényeit a törvény és az azt követő rendelkezések még nem minden esetben vették tekintetbe.

A nyocvanas években a nemzeti tanterv teljes átértékelésen ment keresztül. A WASP (White Anglo-saxon Protestant = fehér angolszász protestáns) kultúra dominanciáját megszüntetni kívánó aktivisták egy, Amerika etnikai diverzitását hűen tükröző egyetemi rendszert kívántak létrehozni. Úgy gondolták, mind a tanulók, mind a tananyag összetételében meg kell nyilvánulnia a társadalmi egyenlőségnek (egyenlő esély) és a sokszínűségnek. Nyomásukra az egyéb munkahelyeken már bevezetett „affirmative action” felvételi rendszert az egyetemek is magukévá tették. Röviden ez azt jelenti, hogy bizonyos nagy számú és az intézményekben nem kellőképp reprezentált etnikai csoportok – így a hispano amerikaiak is – statisztikai alapon kiaszabott kvóták alapján juthatnak be – sokszor a többi jelentkező kárára – a felsőoktatási intézményekbe. A kvóták nagyjából az adott állam lakosságának etnikai megoszlását tükrözik, azaz a különböző kisebbségek létszámuknak megfelelően kapnak helyeket azokon az egyetemeken, melyek belső indíttatásra vagy társadalmi nyomásra reagálva elfogadták ezt az ún. „multikulturális” programot. Az új rendszer főleg a jól felkészült fehéreket és a hagyományosan kiemelkedő eredményeket produkáló ázsiai-amerikaiakat érinti hátrányosan, hiszen őket már csak a csoportjukon belül hasonlítják össze egymással. (Itt „feren” most az európai gyökerekkel rendelkező hallgatókat értjük, hiszen a „hispano-amerikai” megjelölés bármely rasszból származó embert takarhat). Így történhet meg, hogy egy spanyol-amerikainak hússzor (!) nagyobb esélye van felvételre a Kaliforniai Állami Egyetem legrangosabb, berkeley-i campusára (UCB), mint egy ázsiai-amerikainak, akinek a pontszáma megegyezik az övével.

Az eljárás igazságosságán lehet vitatkozni, de tény: a latino diákok mindezek ellenére alacsonyabb eredményeket érnek el, mint fehér társaik. A felvett spanyol-amerikai tanulóknak mindössze a fele végzi csak el az egyetemet; a többi jobbra már első egyetemi éve során kibukik vagy egyéb tanulmányi nehézségei miatt távozik az egyetemről. Az iskolát otthagynók nagyobb százalékát – talán nem is meglepő módon – az „affirmative action” keretében felvettek teszik ki. Ahogy azt az UCB egyik tanára ironikusan megjegyezte: éppen csak annyi ideig maradnak, hogy az egyetem kisebbségi felvételi statisztikáját feljavítsák. A rossz szereplés oka legtöbbször a felkészületlenség és az ezzel járó csalódás, önbizalomvesztés. A könnyített felvételi vizsga keretében bekerült hispano-amerikai diákok a legritkább esetben bírják a feszített munkastílust, illetve nem rendelkeznek a szükséges háttéismeretekkel, amelyeket az egyetemi tanulmányok megkívánnak. Sokan a kisebbségi hallgatók közül – akik már nem minden esetben vannak kisebbségben az egyetemen belül – tüntetéseket szerveztek, és azzal vádolták az egyetemeket, hogy ha felvételi rendszerükben már nem is, tantervükben még mindig „rasszisták” amennyiben az nem veszi kellőképpen figyelembe sajátos helyzetükből adódó problémáikat.

Erre az egyetemeken speciális etnikai kurzusok, illetve szakok bevezetésével válaszoltak. Az általában „spanyol-amerikai tanulmányok” néven futó szak például kifejezetten a latinóknak kínál alternatív kredit- és diplomaszerezési lehetőséget azzal, hogy tantervében középpontba helyezi a spanyol-amerikai gondolkodás és kultúra főbb műveit. Sok tanár ennek ellenére úgy nyilatkozik: könnyíteniük kell a szigorú követelményeken, hogy a gyengébb diákok is megfeleljenek; s az egyetem vezetése felől is nagy a nyomás, hogy olyan hallgatókat is átengedjenek, akik sorozatosan buknak meg ugyanazon a vizsgán. A felvételi vizsga után tehát a teljesítményt illetően is csökkentek az elvárások a hispano-amerikaiakkal szemben. Az egyetemi vezetés legtöbbször úgy érvel, hogy önbizalmuk növelése céljából meg kell mutatni a spanyol nyelvű közösségnek, hogy ők is tudnak sikereket elérni a felsőoktatásban; illetve hogy a „társadalmi igazságosság” nevében a nagy gazdasági hátránnyal induló tanulóknak is esélyt kell adni a beilleszkedésre.

Az egyetemeken a rasszok közötti feszültség azonban csak növekedett az elmúlt években. Sok egyetemen ezért bevezettek egy minden hallgató számára kötelezően elvégzendő kétszemeszteres szemináriumot, mely kizárólag a fajgyűlölettel s annak leküzdésével foglalkozik, de ezek eredményeit még a kisebbségi tanulók is kétségesnek tartják.

A fehérek továbbra is nehezményezik a kisebbségek érdekében hozott „pozitív diszkriminatív” döntéseket, míg a spanyol-amerikaiak és feketék teljesen elkülönülnek a jobb eredményeket elérő társaiktól, akik túlnyomórészt fehérek vagy ázsiai származásúak. Kérésükre most már saját kollégiumaik és külön érdekképviseleti diákszervezeteik is vannak az intézményeken belül, melyek nem mindig látják szívesen a más etnikai háttérrel rendelkező

tanulókat. Ezek a szervezetek a legritkább esetben tűzik ki célul az integrálódást. Ez annál is inkább sajnálatra méltó, hiszen az eredeti tervezet szándéka az egymás kultúrái iránti tolerancia, egy harmónikus multikulturális légkör kialakítása volt. Ennek úgy tűnik, most éppen az ellenkezője történik. Ahelyett ugyanis, hogy az Egyetemek kiküszöbölték volna az etnikai hovatartozást mint meghatározó tényezőt, most pont ezt teszik döntéseik középpontjába.

IRODALOM

D'Souza, Dinesh: Illiberal Education, The Free Press, New York 1991.

Leo, John: „Bilingualism: Qué pasa?”, U.S. News & World Report, 7 Nov. 1994.22.

NAGY ANDRÁS

Kalauz a modern művészethez

Európa kétségtelenül amerikanizálódik. Az amerikai kultúra nem csak a filmeseket hozta szinte kilátástalan versenyhelyzetbe, nem csak az utcákat lepték el mindenhol a McDonalds gyorsétkezdék, de tudható, hogy már a második világháború után a képzőművészetben is vezető hatalommá lépett elő az Egyesült Államok. A korábbi Párizs-centrikusság (s a még korábbi Róma központúság) helyére a New York, mint centrum korszak lépett. S ezzel, ha tetszik, ha nem a görög bölcső elismertsége is csorbát szenved. Sokszor nem akaratlagosan, vagy nem erőszakosan, ám mégis. Azt hiszem, erre jó példa ez a kötet.

Ki vitathatná ugyanis, hogy valóban nagy szükség lenne olyan kézikönyvre, amely a század művészeti törekvéseiben segít eligazodni! Ez a könyv pedig ezt tűzi ki célul: alapismeretek nélkül segítsen mindenkinek, hogy kiismerje magát a képzőművészet létkérdéseiben. Nálunk annakidején gyorstalpalónak hívták az ilyen típusú oktatást, ahol az előképzettséggel nem rendelkezőket valamely tudomány rejtelseibe igyekeztek bevezetni, hogy azután az adott területen legyen megfelelő „káderutánpótlás”. Akit bármilyen okból érintett ez a rendszer, tudja, emlékezhet rá, milyen sok buktatóval járt az. Hiszen alapozás nélkül kívánt építkezni! S ez nem csak az architektonikában bosszúlja meg magát. Lehet valaki a legkiválóbb építész, de ha nincs lehetősége épülete alá alapot rakni, akkor a vége a műveletnek: katasztrófa, személyi és tárgyi veszteségek.

Ez a könyv, a Kalauz a modern művészethez ilyen alapozás nélküli épületnek tekinthető. Mert nem lehet kikerülni azt, hogy aki a modern művészetet meg kívánja érteni, az néhány alapkérdéssel tisztában legyen. El lehet indulni egy olyan feltételezésből, hogy a könyv olvasói olyan fiatalok lesznek, akik a megfelelő műveltségréteggel még nem rendelkeznek, akkor azonban a könyv szerzői nem kerülhetik meg az adott információk átadását. Itt viszont sok esetben a közölt információk is oly felületesnek tűnnek, mintha maguk a szerzők (Monica Bohm-Duchen és Janet Cook) sem lennének sokmindennel tisztában, ami itt Európában fontos, lényeges.

Primitív társadalomnak nevezik a középkori Európa társadalmi formációit, együtt emlegetve Afrika primitív társadalmaival. Vajon mi az a primitívség fogalom, amely közössé teszi ezeket, kérdezhetnénk. De a kérdés felesleges: fogalmi megközelítéssel a könyvben a legritkább esetben lehet valamit kezdeni. A szerzők úgy vélik, hogy a fogalmak csak megzavarják a műtárgyak befogadását.

Ők azután nem is törekvésenként („izmusonként”) próbálják kalauzolni olvasóikat, hanem mindenféle egyéb tematikai csoportosításokat állítva annak helyébe. Csendélet,